

Závěry Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 11.07.1962, sp. zn. 1 Cp 35/62, ECLI:CZ:NS:1962:1.CP.35.1962.1

Číslo: 63/1962

Právní věta: K některým otázkám náhrady škody, způsobené nadměrnou prašností a únikem škodlivých látek při provozu průmyslových závodů a jejich výrobních zařízení.

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 11.07.1962

Spisová značka: 1 Cp 35/62

Číslo rozhodnutí: 63

Číslo sešitu: 7

Typ rozhodnutí: Závěry

Hesla: Náhrada škody

Předpisy: 141/1950 Sb. § 337

§ 348

§ 350

§ 351

§ 358

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. 63/1962 sb. rozh.

K některým otázkám náhrady škody, způsobené nadměrnou prašností a únikem škodlivých látek při provozu průmyslových závodů a jejich výrobních zařízení.

(Závěry občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 11. července 1962, 1 Cp 35/62)

Při provozu některých průmyslových závodů, jako hutí a železáren, elektráren, cementáren, železnorudných dolů a hrudkoven, magnezitových závodů, sádrových dolů a jiných, vznikají nadměrnou prašností a únikem škodlivých látek nemalé ztráty, zejména na rostlinné a živočišné výrobě, na lesní a zemědělské půdě, na domovním a jiném majetku.

Podle dosavadní právní úpravy je nutno rozlišovat při rozhodování o nárocích na náhradu takto vzniklých škod jednak případy, kdy poškozeným je jiná socialistická organizace než JZD, a jednak případy ostatní, kdy byla škoda způsobena fyzické osobě nebo JZD. V prvním případě posuzuje se odpovědnost za způsobenou škodu podle ustanovení zákona č. 69/1958 Sb. o hospodářských vztazích

mezi socialistickými organizacemi a rozhodování o těchto nárocích patří do pravomoci státní arbitráže. V ostatních případech se odpovědnost za způsobenou škodu řídí ustanoveními občanského zákoníka a rozhodování o těchto věcech spadá do pravomoci soudu.

Touto problematikou se zabývala vláda ČSSR na podkladě zprávy ministra spravedlnosti o podaných žalobách na náhradu škod způsobených exhalacemi průmyslových podniků a na podkladě rozboru praktického použití dosavadních předpisů. Ve svém usnesení ze dne 20. prosince 1961 č. 1070 uložila ministru spravedlnosti zajistit, aby soudy urychleně vyřešily úhradu škod, jež vznikly jednotným zemědělským družstvům v důsledku exhalací, které podniky zavinily; zároveň zajistit, aby soudy v plné míře využily ustanovení § 88 občanského soudního řádu ke zjištění skutečností, které svědčí o tom, že podniky za způsobenou škodu zodpovídají: Vláda ve svém usnesení zdůraznila, že při stanovení rozsahu nároku na náhradu škody je třeba zabránit uplatnění spekuláčnických snah ze strany JZD, jiných organizací nebo jednotlivě hospodařících rolníků a tak zneužít náhrad k neoprávněnému zlepšení hospodářských výsledků.

K sjednocení a usměrnění soudní praxe v těchto věcech sdělujeme závěry, k nimž dospělo občanskoprávní kolegium ve své poradě, konané dne 11. července 1962:

II.

1. Použití ustanovení § 337 obč. zák. nebo § 350 obč. zák.

Pro výklad a použití obou ustanovení platí zásada o odpovědnosti za zavinění podle ustanovení hlavy XVI. občanského zákoníka. Avšak zatímco podle ustanovení § 337 obč. zák. musí žalobce zavinění žalovaného prokázat, ustanovení § 350 obč. zák. zavinění žalovaného předpokládá (srov. důvodovou zprávu k § 350 obč. zák.). Podle toho ustanovení za škodu způsobenou věcí odpovídá ten, čí je věc nebo komu slouží, ledaže dbal potřebné péče o její opatrování nebo o dohled na ni. Platí vyvratitelná právní domněnka zavinění toho, komu věc patří nebo slouží, takže pokud neprokáže, že škodu nezavinil, je povinen jí nahradit.

Je proto třeba posoudit zda výrobní zařízení průmyslových závodů a škodlivé látky, vznikající při těchto provozech a unikající do ovzduší, jsou věcmi podle ustanovení § 23 obč. zák. a zda se na vlastníky těchto věcí vztahuje zodpovědnost za škodu, která byla jimi způsobena, podle ustanovení § 350 odst. 1 obč. zák.

Věci v právním smyslu jsou odvolatelné hmotné předměty a přírodní síly, které slouží lidské potřebě. Jak uvádí důvodová zpráva k občanskému zákoníku, aby nebylo pochybností o rozsahu pojmu věci, určuje zákon společný znak věcí. Rozhoduje totiž, zda věci slouží lidské potřebě a jsou podrobitelné lidské moci a jí ovladatelné (§ 23 obč. zák.).

Z toho plyne, že odpovědnost žalovaného průmyslového podniku za škodu, způsobenou nadměrnou prašností a únikem škodlivých látek, je třeba zásadně posuzovat podle ustanovení § 350 odst. 1 obč. zák., nikoli podle ustanovení § 337 obč. zák.

Důkazní povinnost o škůdcově zavinění nepostihuje tedy poškozeného. Nebude muset za často složitým odborným způsobem prokazovat, že podnik neprovedl všechna reálná a současnému stavu vědy a techniky odpovídající opatření k ochraně čistoty ovzduší a tím i zabránění škod, které vznikly. Naopak, podnik musí prokázat, že vynaložil takovou míru péče, která je potřebná ke splnění všech povinností, jež pro něho vyplývají z předpisů o ochraně čistoty ovzduší, popřípadě z jiných uložených mu konkrétních, reálných a splnitelných opatření. 1)

Společenský význam použití ustanovení § 350 obč. zák. nespočívá jen v tom, že zaviněná škoda bude poškozenému uhrazena. Jak vyplývá z přecházejícího, použití tohoto ustanovení má rozsáhlý význam

preventivní. Politickým smyslem tohoto ustanovení není jen zaviněné škody postihovat a k jejich náhradě zavazovat, ale včasnými opatřeními jim předcházet a zabránit.

Vzhledem k společenskému významu tohoto ustanovení jako preventivního prostředku stoupá nutnost úzké součinnosti soudů se společenskými organizacemi i národními výbory, jak to ukládají za přední povinnost politické zásady o dalším prohlubování socialistické demokracie a zákonnosti a na tom základě vydaná směrnice pléna Nejvyššího soudu o dalším rozvíjení výchovné činnosti soudů a jejich součinnosti se společenskými organizacemi (Pls 3/60, uveřejněná pod č. 29/60 Sbírky rozhodnutí čs. soudů). 29/60).

Úkolem soudů je působit k tomu, aby těmto škodám bylo v budoucnu zabráněno nebo alespoň sníženo na nejmenší míru. Proto soud využije výsledků soudního jednání, jejichž nadřazeným složkám, jednotným zemědělským družstvům, státním statkům a národním výborům, které provádějí rozpis plánu zemědělské výroby, s cílem, aby byla učiněna potřebná technická opatření na závodech, a aby zemědělská výroba byla orientována na plodiny odolné proti škodlivému odpadu (§ 2 odst. 4 zák. č. 62/1961 Sb. o organizaci soudů).

2. Použití ustanovení § 351 obč. zák.

Občanský zákoník ukládá povinnost k náhradě škody buď na základě zavinění nebo na základě odpovědnosti za výsledek. Na rozdíl od odpovědnosti za zavinění odpovědnost za výsledek je možná pouze v případech, v nichž zákon nebo jiný právní předpis k této odpovědnosti ze zvláštních důvodů zavazuje.

Takové zavazující důvody obsahuje ustanovení § 351 obč. zák. Podle tohoto ustanovení odpovídá provozovatel při provozu zvláště nebezpečném za škodu vyvolanou takovým působením zdroje zvýšeného nebezpečí, kterým se navenek projevuje nebezpečnost provozu, ledaže byla způsobena neodvratitelnou náhodou, nemající původ v provozu, nebo vlastním jednáním poškozeného, anebo neodvratitelným jednáním osoby třetí.

Z citovaného zákonného ustanovení je patrné, že zákonodárce tu rozšiřuje odpovědnost provozovatele za škody, které byly vyvolány zdrojem zvýšeného nebezpečí jakéhokoli druhu bez ohledu na zavinění. Může jít o zvláště nebezpečné průmyslové provozy, např. s výrobou třaskavin, doly a lomy s používáním třaskavin k odstřelu hornin, nebo provozy s únikem látek zvláště nebezpečných zdraví, životu a majetku apod. Zákon tu nepodává definici zvláště nebezpečného provozu z toho důvodu, aby nebyly činěny zábrany výkladu tohoto pojmu při dalším technickém rozvoji. Stanovení široké objektivní odpovědnosti za škodu způsobenou těmito provozy zvláště zdůrazňuje požadavek, aby provozovatelé těchto podniků si byli vždy zvýšenou měrou vědomi své odpovědnosti a zvyšovali soustavně péči k zabránění jakýmkoli škodám. Proto také, na rozdíl od ustanovení § 350 obč. zák., zprošťující důvody odpovědnosti podle ustanovení § 351 obč. zák. nemají nic společného se subjektivním základem odpovědnosti, to je se zaviněním provozovatelovým.

Za dosavadní platné zákonné úpravy a jak se podává ze zvláštní povahy ustanovení § 351 obč. zák., třeba dovést, že použití tohoto ustanovení na náhradu škody způsobené na zemědělské výrobě či jiném majetku bude mít spíše výjimečný ráz a že bude vždy otázkou všestranného a individuálního posouzení. Nelze proto tato ustanovení mechanicky vztahovat na všechny případy škod, způsobených nadměrnou prašností a únikem škodlivých látek, pokud nejsou tyto škody vyvolány takovými kvalifikovanými skutečnostmi, které má na mysli ustanovení § 351 obč. zák.

3. Výše náhrady škody.

Určení výše náhrady škody se řídí zásadně ustanovením § 354 obč. zák. Poněvadž náhrada škody

uvedením v předešlý stav nebude zpravidla možná, bude třeba přiznat nárok na náhradu škody v penězích, a to v takovém rozsahu, aby tím byly vyváženy škodlivé důsledky plynoucí z toho, že nelze provést uvedení v předešlý stav. Proto se přiznává i náhrada toho, co poškozenému ušlo. To bude zejména platit škody způsobené na rostlinné a lesní výrobě. Tím se však nemíní náhrada ušlého výdělku nebo zisku ve spekulacím a soukromopodnikatelském pojetí, nýbrž náhrada toho, co vyvažuje újmu nastalou tím, že není možné uvedení v předešlý stav (viz důvodovou zprávu k občanskému zákoníku: § § 354 až 358).

4. Použití ustanovení § 348 obč. zák. a § 358 obč. zák.

Otázkou spoluviny poškozené osoby je soud povinen se zabývat z úřední povinnosti bez výslovného návrhu žalovaného, neboť zjištění potřebných podkladů pro případné použití ustanovení § 348 obč. zák. je dáno zásadou materiální pravdy. Přitom je třeba dbát zásady, že spoluvina poškozeného může spočívat jen v porušení závazku nebo jiné právní povinnosti (§ 337 obč. zák.).

Porušením závazku nebo jiné právní povinnosti je také, jestliže poškozený nedbá, aby škody spojené s prašností byly co nejmenší. Proto například v zemědělské výrobě je nutné požadovat od zemědělských závodů, aby na základě získaných zkušeností, popřípadě podle poznatků zemědělské vědy, pěstovaly plodiny odolné proti nepříznivým vlivům prašnosti. Pokud tak nečiní, ačkoliv znají vliv prašnosti na jednotlivé plodiny a nevyvíjejí potřebnou iniciativu při rozpisu plánu zemědělské výroby, mají spoluvinu na vzniklých škodách.

K ustanovení § 358 obč. zák. musí soud rovněž přihlížet z úřední povinnosti, i když škůdce o použití zmírňovacího práva nepožádal. V každém rozhodnutí o náhradě škody má být řádně odůvodněno, zda jsou či nejsou podmínky pro použití § 358 obč. zák. ať již zmírňovacího práva bylo nebo nebylo použito.

Skutečnost, že náhrada škody je uplatňována proti socialistické právnické osobě, nevylučuje sama o sobě použití tohoto ustanovení. Avšak okolnosti, pro které byla náhrada škody snížena podle § 348 obč. zák., nemohou být zároveň důvodem pro její další snížení podle ustanovení § 358 obč. zák.

III.

Všestranné zjišťování materiální pravdy je rozhodujícím předpokladem spravedlivého rozhodnutí. Tento požadavek, vyslovený v § 1 odst. 2 občanského soudního řádu, předpokládá, že soud dospěje k tomuto zjištění způsobem, který dostatečně zaručuje objektivní pravdu ve věci. Toho zárukou je především ústnost, přímost a bezprostřednost řízení, aby rak soud mohl za součinnosti účastníků řádně opatřit, posoudit a zhodnotit všechny důkazy (§ 1 odst. 2, § 59, 88 a 93 o. s. ř.).

Mimořádný význam budou mít pro rozhodnutí soudu posudky znalců. Soudy musí orientovat znalce tak, aby při vypracování posudků měli na zřeteli právě tak zájem zemědělské výroby jako nezbytnost plnění klíčových úkolů průmyslové výroby. V případě složitých odborných otázek, zejména z hlediska příčin způsobené škody a jejího rozsahu, bude třeba, aby jako znalci byli přibíráni zvláště kvalifikovaní odborníci. Soudy musí tu důsledně postupovat podle ustanovení zákona č. 47/1959 Sb. o úpravě právních poměrů znalců a tlumočnicků a vyhlášky ministra spravedlnosti č. 193/1959 Ú. l. k provedení tohoto zákona a § 108 a násl. občanského soudního řádu.

V případech, v nichž bude nárok jistý co do základu, ale jeho výši nebude možné bezpečně vůbec zjistit nebo jen s nepoměrnými dalšími znaleckými a důkazními obtížemi, postupuje soud podle zásady, uvedené v ustanovení § 94 občanského soudního řádu.

1) Nutné rozšiřování průmyslové výroby způsobuje, že ovzduší a půda jsou znečišťovány škodlivinami přesto, že náš právní řád obsahuje celou řadu obecných právních předpisů na ochranu ovzduší a

půdy před průmyslovými exhalacemi. Kromě § 109 obč. zák. jsou to především: zákon č. 4/1952 Sb. ve znění zákona č. 18/1957 Sb. o hygienické a protiepidemické péči zákon č. 48/1959 Sb. o ochraně zemědělského půdního fondu, nařízení ministra zdravotnictví č. 24/1954 Sb. o hygienické a protiepidemické ochraně vzduchu, nařízení ministra zdravotnictví č. 25/1954 Sb. o hygienické a protiepidemické ochraně půdy, vyhláška ministerstva financí č. 178/1960 Sb. o opatřeních na ochranu čistoty ovzduší, směrnice ministerstva zdravotnictví a ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství z r. 1960 o nejvyšší přípustných koncentracích škodlivých ovzduší, směrnice ministerstva zdravotnictví z r. 1958 o hygienických podmínkách pro provoz a udržování průmyslových podniků, směrnice ministerstva zdravotnictví z r. 1954 o hygienických podmínkách pro výstavbu průmyslových podniků. Na ochranu proti znečišťování ovzduší, případně na omezení jeho škodlivých důsledků, je pamatováno též v předpisech o územním plánování, projektování a výstavbě průmyslových podniků. Jsou to především: zákon č. 84/1958 Sb. o územním plánování, zákon č. 87/1958 Sb. o stavebním řádu, zákon č. 40/1956 Sb. o státní ochraně přírody, vyhláška státního výboru pro výstavbu č. 152/1959 Ú. l. o dokumentaci staveb, vyhláška Státního výboru pro výstavbu č. 153/1959 Ú. l. o územním plánování, směrnice státní plánovací komise z roku 1961 o umístování a přípravě výstavby nově budovaných průmyslových závodů se zřetelem na ochranu ovzduší. Ochrana čistoty ovzduší je předmětem neustálé péče strany, vlády i ROH. Vláda v tomto směru uložila provést již řadu opatření, zejména na úseku prevence, jak vyplývá například z vládních usnesení č. 855/1957, 338/1958, 494/1960, 968/1960 i usnesení vlády č. 1070/1961.